

16. Bor-la Dm. Do pytannia pro zemelnu spravu // Novyi shliakh. 1919. 17 chervnia.
17. Khronika // Novyi shliakh. 13 chervnia. S. 4.
18. Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine (hereinafter – TsDAVO of Ukraine). Fund. 1871. Inventory. 1. File 1.
19. Postanovy konferentsii chleniv Holovnoi Rady Ukrainiskoi Partii Sotsialistiv-federalistiv, перебуваючых за kordonom // Volia. 1920. T.2. Ch. 7-8. S. 311-315.
20. TsDAVO of Ukraine. Fund. 4465. Inventory. 1. File 1058.
21. Hlovinskyi Ye. Kolektyvizatsiia // Biuleten Zakordonnoho biuro Ukrainiskoi radykalno-demokratychnoi partii. 1930. Traven. S. 5-15.
22. Matsiievych K. Holovni vikhy ekonomichnoi vidbudovy Ukrainy // Tryzub. 1932. Ch. 8. S. 2-8.
23. TsDAVO of Ukraine. Fund. 4465. Inventory. 1. File 620.

Стрілець В. В.

Аграрне питання в ідеології Української радикально-демократичної партії.

Українська радикально-демократична партія, що впродовж своєї історії діяла під різними назвами, належала до категорії буржуазних політичних партій. Це зумовило загалом ліберальні підходи радикал-демократів до вирішення аграрного, насамперед земельного питання в Україні. Лише в період Української революції 1917 – 1921 рр. радикал-демократи (соціалісти-федералісти) схилилися до лівих (соціалістичних) підходів до цієї проблематики.

Ключові слова: Українська-радикально-демократична партія, Товариство українських поступовців, Українська партія соціалістів-федералістів, аграрне питання, соціалізація землі.

Стрилец В. В.

Аграрный вопрос в идеологии Украинской радикально-демократической партии.

Украинская радикально-демократическая партия, действовавшая на протяжении своей истории под разными названиями, относилась к категории буржуазных политических партий. Это обусловило в целом либеральные подходы радикал-демократов к решению аграрного, прежде всего земельного вопроса в Украине. Только в период Украинской революции 1917 - 1921 гг. радикал-демократы (социалисты-федералисты) склонялись к левым (социалистическим) подходам к этой проблематике.

Ключевые слова: Украинская радикально-демократическая партия, Товарищество украинских прогрессистов, Украинская партия социалистов-федералистов, аграрный вопрос, социализация земли.

УДК 94:008(477.51)

Д.В. ІВАНОВА, Л.П. ЛАНОВЮК

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ПАМ'ЯТКИ ЧИГИРИНЩИНИ: КОМЕМОРАТИВНІ ПРАКТИКИ

У статті висвітлюється історико-культурний потенціал Чигиринщини, славнозвісного козацького краю, що здатен слугувати сукупністю об'єктів матеріальної і нематеріальної культури, які відображають її неповторність і є мотивом для здійснення подорожі та розширення загальноосвітнього рівня. Прослідковано основні віхи історії Чигиринського краю: від найдавніших поселень кам'яної епохи до сучасності. Край зберігає пам'ятки різних часів та епох, але найбільша частина їх пов'язана з історією козацтва та становленням державності українського народу.

Зупиняємось, в першу чергу, на розтлумаченні топоніма «Чигирин». Багато науковців працювали над дослідженням походження назви міста, але однозначної відповіді й досі не отримано. Також розкрито зміст численних легенд й переказів краю, як духовних скарбів, які допомагають не лише краще пізнати минуле, але й закликають пам'ятати про нього й передавати з покоління у покоління, формувати дух громадянина-патріота.

Ключові слова: Чигиринщина, історико-культурні пам'ятки, легенди, туристичні об'єкти.

Чигиринщина – місце козацької слави, батьківщина славнозвісного гетьмана Богдана Хмельницького. Тут розбудовувалася українська козацька держава, розгорталася національно-визвольна та соціальна боротьба українського народу, діяла у 1918-1921 рр. Холодноярська республіка ... Край зберігає пам'ятки різних часів та епох, але найбільша частина їх пов'язана з історією козацтва та становленням державності українського народу. Унікальний історико-культурний потенціал

Чигиринщини може слугувати джерелом вивчення минувшини, її репрезентації та популяризації, зокрема, через призму туристичної діяльності.

У сучасному світі туризм є невід'ємною галуззю кожної країни, яка динамічно розвивається, і слугує найбільш прибутковою серед інших галузей світової економіки. Індустрія пізнавально-розвиваючого напрямку туризму на сьогодні в Україні має потужні перспективи для розвитку. Основним потенціалом України є її унікальна історія та культура, які однак не в повній мірі використовують, прикладом чого може слугувати Чигиринщина. На сьогодні історико-культурному туризму приділено недостатньо уваги. Це й зумовило обрання теми роботи та визначило її *актуальність*.

Мета статті полягає у дослідженні історико-культурної спадщини Чигиринщини, що може слугувати туристичним продуктом як сукупність об'єктів матеріальної і нематеріальної культури, що історично зафіксовані на певній території, відображають її неповторність і є мотивом для здійснення подорожі та розширення загальноосвітнього рівня.

Методика дослідження базувалася як на емпіричних так і теоретичних методах пізнання. Серед використаного комплексу методів наукового пізнання: теоретичного узагальнення та системної оцінки, методи аналізу та групування.

Лаврентій Похилевич так описував стародавню історію міста: «Чигирин був у давнину важливим пунктом. Тут і довкола здійснювалися великі військові події, що мали вплив на весь тутешній край. Про Чигирин ми не знаходимо відомостей в древніх руських літописах, хоча не сумніваємося в існуванні тут слов'янського поселення в епоху великих князів. Сама назва Чигирини може походити від малоросійського слова чагарник, що означає дубові зарості. Вірогідно, вони вкривали місцевість у часи татарських набігів» [14].

Дату виникнення Чигирини не з'ясовано. Автори нарисів «Чигирин» стверджують, що найдавніші згадки про нього належать першій половині XVI ст., коли цей населений пункт був козацьким зимівником і мав невелику фортецю. Відомий польський історик О. Яблонівський схиляється до того, що заснування майбутньої гетьманської столиці слід віднести до 1589 р. і пов'язати його з іменем черкаського старости О. Вишневецького. У літописі Граб'янки згадується: коли було проведено козацьку реформу Стефана Баторія у 1587 р. король надав нібито запорожцям «зверх старинного города козацького Чигирини... Терехтемиров з монастирем». Про це пишуть й інші дослідники та додають, що Чигирин був «старим кладовим» містом, тобто тут певний час зберігався скарб Війська Запорозького або ж військова амуніція і провіант. Д. Яворницький слідом з Г. Міллером ставлять цей факт під сумнів, бо в універсалі Сигізмунда III О. Вишневецькому говориться про заснування Чигирини «на пустом урочище» в 1589 р. Але це не суперечить його появі як зимівника в раніший час.

Багато істориків працювали над дослідженням походження назви міста, але однозначної відповіді їй досі не дано. Одразу треба сказати, що ця назва є досить рідкісною. У «Словнику староукраїнської мови XIV-XV ст.» є тільки два аналоги «Чигирини» під 1496 р.: «Чигиревщина» – власна назва земельного володіння на Віленщині і «Чигирь», що є особливою назвою, татарським іменем. Черкаські краєзнавці запропонували два тлумачення топоніма «Чигирин»: «Є припущення, що назва міста бере свій початок від чудодійної чигир-трави, яка ніби то часто зустрічалася в цій місцевості. Деякі дослідники виводять це слово від численних непрохідних чагарників, а деякі – від тюркської назви «чигир» – дорога» [5]. Остання версія не відповідає дійсності тому, що важливих шляхів в околицях майбутнього Чигирини не проходило, а в тюркських мовах слово «Чигир» означає рослину.

Автори «Словника географічного», виданого в Польщі в 1880 р., висувають ще одну версію, відповідно до якої назва міста походить від слова «черинь» – основа

української печі, на якій розпалювали вогнища. На місці, де починалося будівництво Чигирини, було безліч залишків таких вогнищ. За іншим переказом, на тому місці, де перехрещувалися шляхи, була криниця, біля якої висів «чигир» – дерев'яний черпак для води [7].

Окрім легенд про походження назви міста існує чимало й інших, зокрема, легенда про Богданове джерело. Чигиринці-старожили переконані, що на Богдановій горі здавна існувало джерело, а підземний хід зв'язував гору з річкою Тясмин. Наукових доказів з приводу існування цього джерела і таємного ходу немає. З часів Хмельницького збереглися три криниці. Існує легенда, що колодязі побудовані трьома козаками, які «ледь живими лишилися» після битви на Жовтих водах. Богдан Хмельницький наказав везти побратимів до Суботова, де планував збудувати госпіталь. По дорозі зустрівся їм дідусь, який «знався на лікарських травах, збирав цвіт, корінці». Старець поїв козаків джерельною водою і обливав рани, які швидко гоїлися. Незабаром після нової великої перемоги повернувся Богдан Хмельницький з побратимами до Суботова. Ті ж спустилися до цілющого джерела і кожен викопав «цілющу криничку», обклавши білим каменем [2]. Достовірних історичних документів, пов'язаних із джерелами, які наповнюють водою три криниці, не має. Проте, незважаючи на близьке розташування криниць, вода в них суттєво різниться за вмістом мінеральних речовин. У радянську добу «Три криниці» тлумачили як символ дружби трьох народів: українського, білоруського і російського, але цей постулат, звичайно, носив ідеологічне забарвлення.

По дорозі до Замкової гори знаходиться каплиця Святої Покрови, яка стала братською могилою козаків та жителів міста XVII ст. 14 жовтня 1995 р. в день Святої Покрови останки мешканців міста було перепоховано у каплиці. Ходить легенда, як Свята Покрова стала покровителькою козаків. Коли багатотисячне військо турків і татар йшло на Чигирин, населення розуміло, що вистояти не зможе, тому просили допомогу у Святої Покрови. Сталося диво і Покрова опустила свій рушник на місто. Підійшовши до міста вороже військо не побачило нічого, тому Чигирин був врятований.

Однією з пам'яток державного значення є Холодний Яр. За кількістю унікальних археологічних, наукових, історичних об'єктів Яр займає перше місце. Довкола нього ходять багато легенд. Перша легенда розповідає, що в часи монголо-татарської навали в лісових хащах над річкою Сріблянкою сховалася разом з дітьми Меланка Холодна. З часом до неї приєдналися інші втікачі й поселення почали називати Холодне. Відтоді ліси навколо поселення почали називати Холодноярськими. Ймовірно, назва урочища «Холодний Яр» має кліматологічне походження. На цій території температура повітря завжди на декілька градусів нижча, ніж в окрузі, тому взимку в лісі довго лежить сніг, а влітку тягне прохолодою.

Холодноярські легенди розповідають й про дуб Максима Залізняка. Вважається, що під ним відпочивали і збиралися на ради зі своєю старшиною гетьмани Богдан Хмельницький і Петро Дорошенко. Тут святили ножі Северин Наливайко і Максим Залізник, давали клятву отманами Холодноярської республіки. Найстаріший дуб Холодного Яру (IX-X ст.) росте на хуторі Буда. Він є пам'яткою природи і одним із чудес України. На думку вчених, дереву приблизно 1800-1900 років. Дуб Залізняка також вважається одним із найбільших дерев в Європі. Його висота сягає 24 м. Його стовбур в діаметрі – 8,65 м, а загальний об'єм – 37,5 куб.м. Цікавий факт – у дерево шість разів влучала блискавка, проте воно залишилося неушкодженим [12].

Учені довели, що дуб має надзвичайно позитивну енергетику. Свідченням цього є історія українського народного художника Данила Нарбута, який у 80-річному віці приїхав до дерева «підзарядитися». Після контакту з «природним лікарем» ослаблений чоловік знову відчув себе здоровим і під дією вражень створив полотно,

що відображало славетні постаті і події України на фоні дуба. За цю роботу майстер отримав Шевченківську премію. Місцеві жителі розповідають, що популярна народна пісня «Ой чого ти, дубе, на яр похилився» була присвячена саме цьому дереву.

Згадаємо й оповитий легендами Мотронинський монастир, заснований ще до монгольського нашествия. Тоді тут стояла фортеця Мирослава, улюбленого воєводи Ярослава Мудрого. За легендою, повертаючись 1036 р. після розгрому печенігів, Мирослав вирішив перевірити охорону фортеці і виставив свої човни у бойовому порядку. Вирішивши, що човни ворожі, дружина воєводи – Мотрона, наказала атакувати їх і вбила Мирослава. Дізнавшись про страшну помилку, Мотрона прийняла чернецтво і заснувала тут монастир, який став називатись Мотронинський [11]. Задовго до виникнення самої обителі на місці сучасного монастиря поселилися відлюдники і жили в печерах. Церковні хроніки згадують, що 1240 р. орди монголо-татар під керівництвом Батия вщент спалюють й знищують монастир. Довгі роки він стояв пустою. Згодом тут знову з'являються монахи, що «жили без церков у печерах та келіях пустельних». У 1568 р. «монахи почали відновлювати розграбоване святилище під благословенням православного митрополита київського Іони Протасовича». Козаки майже два століття оберігали монастир, особливо активним у цьому був П. Конашевич-Сагайдачний. За радянських часів обитель не дуже шанували, її грабували й закривали. У другій половині ХХ ст. намагалися реставрувати, взявши за основу малюнок Т. Шевченка «Мотронин монастир». Зараз монастир обирають як місце для паломництва й туристичних поїздок.

Мотронинське городище VII-V століть до н. е. – одна з найбільш відомих пам'яток скіфського часу на території не лише Чигиринщини, а й всієї України. Назву городище отримало від Мотронинського монастиря. Знаходиться городище в урочищі Холодний Яр на підвищенні, оточеному глибокими ярами. Площа городища становить 150 га та складається з зовнішнього та внутрішнього укріплення [9].

Не можна не згадати й відомий Суботів. Назва села Суботів походить від назви невеликої річки Суби (рідше її називають Суботою), що тут протікає. Місцеві жителі називають село Суботів, роблячи наголос на першому складі. За іншою версією суперечлива назва походить від негасимого вогнища з дубових дров, що палало перед святом Перуна («суботка») [5].

Історія села Суботів починається не з Хмельницьких. Згідно археологічних джерел люди жили тут здавна. Землі, на яких виникло село, були подаровані чигиринському підстарості М. Хмельницькому наприкінці XVI – початку XVII ст. Після загибелі батька, Суботів перейшов у власність його сина Богдана, який починає будівництво укріпленого замку. Замок розташовувався на місі з крутими схилами, мав оточуючий рів, два яруси валів із ескарпованими схилами, три дерев'яні та одну кам'яну вежу.

Територію Чигиринщини було заселено людьми з давніх часів: є цікаві пам'ятки часів неоліту, яким понад 10 тисяч років; виявлено багаточислове городище бронзового віку. Поселення ж виникло в IX ст. до н.е. У культурному шарі цього часу відкрито залишки великих прямокутних землянок з вогнищами та дерев'яними стінами; у пізнішому – залишки напівземлянок, численні предмети з бронзи, кістки та каменю, а також перші на цій території вироби з заліза. Уперше археологічні дослідження в околицях Чигирини в середині XIX ст. здійснив археолог О. Бобринський, котрий розкопав ряд курганів доби бронзи та раннього залізного віку [10].

У другій половині XIV ст. територія Чигиринщини потрапляє до складу Литовського князівства, а з 1569 р. – під владу Речі Посполитої. У ході численних спустошливих нападів татар і османів вона перетворюється на безлюдне урочище Дикого поля. Нове заселення цих земель пов'язане із появою та розвитком козацтва. У 1592 р. місту були надані магдебурзькі права. Право на «магдебурію» було свідченням

того, що Чигирин став значним військово-адміністративним і торговельно-ремісничим центром. Характерною особливістю міста було те, що більшість населення склали козаки, а не міщани. На початку XVII ст. Чигирин було визнано центром новоствореного Чигиринського староства. Люстрація королівщини 1616 р. свідчить, що у Чигирині було на той час 50 міщанських і 500 козацьких дворів (близько 3000 мешканців) [4].

Польський історик Л. Кубаля на підставі люстрації 1622 р. високо оцінює укріплення Чигирин: замок стоїть на скелястій горі, має три вежі, до нього веде Спаська брама. Довкола замку стоїть дерев'яний паркан з паль, замок обведений ровом, у котрому вода з Тясмина. У замку є чимало комор для припасів, у долині стоїть два будинки-казарми, на горі – ще два. Є глибокий колодязь. До міста ведуть три брами – Кримська, Млинарська і Московська, коли яких постійно стояла сторожа [1]. У 1625 р. був утворений Чигиринський полк як військова одиниця Речі Посполитої – полк реєстрових козаків Війська Запорозького, який складав центр старовинних реєстрових полків.

Найбільшого розвитку Чигирин набув за Б. Хмельницького, коли місто стало першою гетьманською столицею. Чигиринська фортеця, що була стрижнем фортифікаційних споруд міста, як писав П. Алепський 1655 р., «... Не мала собі рівних у всій країні козаків» [6]. Де саме народився майбутній гетьман України і очільник Національно-визвольної війни, сказати точно неможливо. Історичні джерела називають різні населені пункти. Зокрема український історик І. Крип'якевич висунув припущення, що це сталося в Чигирині. Підтвердженням цього є факт, що гетьмани Війська Запорозького обирали своєю резиденцією те місто, в якому народилися і проживали. Багато жителів міста вмели читати. У ті роки тут при місцевих церквах і монастирі діяли початкові школи, а в будинках козацької старшини і заможного міщанства практикувалося навчання на дому. Сам Б. Хмельницький мав вчителя латині, лікаря і хірурга. Іноземних послів у Чигирині зустрічали і проводжали музики. А син Хмельницького Тиміш мав свій оркестр, який складався з органіста, трьох скрипалів, віолончеліста і трубача.

Велике значення мав Чигирин і в політичному житті України. Тут розроблялися і втілювалися в життя універсали, пов'язані зі становленням української державності «Даний з міста столичного Чигирин» – такий підпис можна було побачити на численних гетьманських листах і універсалах, які розходилися по всій Україні.

Після смерті Б. Хмельницького (1657) Чигирин почав занепадати. Своє політичне і військове значення Чигирин починає втрачати після зречення П. Дорошенком гетьманства і був повністю зруйнований в результаті Чигиринських походів 1677-1678 рр. Пізніше про ці події Самійло Величко згадував: «Гадаю, що серця багатьох синів православної церкви плакали таємно на ту чигиринську загибель і нарікали на своїх незичливих і недбалих принципалів, що нещиро бажали Чигирину цілості і зовсім не чинили належної допомоги. Бо коли б вона була, не тріумфував би турчин над Чигирином і взагалі мусив би, як і минулого літа, з ганьбою тікати від Чигирини додому» [7].

Історія Чигирини XVIII ст. – це історія постійно боротьби населення проти гноблення польської шляхти. У відповідь розгорнувся гайдамацький рух, який визначив новий національно-визвольний етап боротьби українського народу на Правобережжі. Спочатку для гайдамаків було характерним висування соціальних вимог, а згодом лунають релігійні (оборона православної віри) та національні (відродження Гетьманщини) гасла. У 1768 р. Чигиринщина стає осередком піку гайдамацького руху – відомої Коліївщини.

У 1843 р. і 1845 р. в Чигирині побував Т. Шевченко. Він зробив тут кілька

малюнків на місцеві теми. Широко відомий його офорт «Дари в Чигирині», присвячений козацькій раді 1649 р., твори «Чигирин з Суботівського шляху», «Чигиринський дівочий монастир». Також він присвятив Чигирину багато рядків своєї поезії, зокрема «Розриту могилу», «Чигирине, Чигирине», «Холодний Яр», «За що ми любимо Богдана». Багато уваги приділено місту і в знаменитій поемі «Гайдамаки» [8].

Яскравою сторінкою в історії Чигиринщини є Холодноярська республіка.

Осередком українського повстанського руху у 1918 р. став Мотронинський монастир. Цей рух очолили брати Чучупаки проти німецьких, «білих» і «червоних» російських окупантів. Холодноярська республіка (1919-1922) була самопроголошеним державним утворенням на землях Української Народної Республіки. Холодноярці називали себе козаками, гайдамаками, а командирів – отаманами, свою форму – полком гайдамаків Холодного Яру. Територія впливу Холодноярської організації охоплювала понад 25 навколишніх сіл Черкаської, Кіровоградської, Полтавської, Вінницької областей. Організація мала близько 15-тисячну селянську повстанську армію. У холодноярців було два стяги – національний жовто-блакитний та чорний, на якому з одного боку було написано: «І повіє новий вогонь з Холодного Яру», з другого – «Воля України – або смерть!» [13].

Нині Чигирин – це місто районного значення, у межах якого у 1989 р. було створено Чигиринський державний історико-культурний заповідник. До нього увійшов комплекс пам'яток Чигирини, Суботова та урочища Холодний Яр. Протягом 2006-2009 рр. на території Нижнього міста були зведені будівлі історико-архітектурного комплексу «Резиденція Богдана Хмельницького»: будинок гетьмана, військова канцелярія, скарбниця, курінь, вартівня, людська, поварня, шпихлер [2]. Історико-архітектурний комплекс нині побудований на місці, де кількасот років назад перебувала справжня резиденція видатного полководця та гетьмана. Завдяки архівним даним і збереженим будівлям XVII ст. вдалося відтворити її історичний вигляд. Весь комплекс обнесений оборонними стінами з захисними баштами та бійницями. У резиденції зберігається величезна кількість реліквій і музейних експонатів.

Іллінська церква – визначна архітектурна, історична на культурна пам'ятка другої половини XVII ст., що добре збереглася майже в первісному вигляді до наших днів. Навіть тим, хто бачить Іллінську церкву вперше, її зовнішній вигляд може здатися дуже знайомим. Вся справа в тому, що вона зображена на п'ятигривневій купюрі старого зразка 2001 р. випуску. Храм в стилі раннього бароко збудований за наказом і коштом Б. Хмельницького у 1653 р. та мав призначення родової усипальниці гетьмана і одночасно був частиною оборонної системи місцевого замку. За літописом, в 1657 р. у цій церкві було поховано великого гетьмана. Археологічні дослідження 1970-х р показали, що ані труни, ані тіла Хмельницького на місці поховання немає, а ґрунт був неодноразово перекопаний.

У «Чернігівському літописі» XVIII ст. було вміщено відомості, що 1664 р., коли польсько-шляхетські війська захопили Чигирин, за наказом С. Чарнецького тіла Богдана та його сина Тимоша були викинуті з домовин. Частина дослідників не вважають цю звістку достовірною. Вже з XIX ст. почали розповсюджуватися версії про те, що вірні козаки Б. Хмельницького в день його похорону підмінили тіло і поховали в іншому місці. Ймовірним місцем поховання вважають склеп Михайлівської церкви у Суботіві або Холодний Яр. Проте доказів немає. Відомий на Черкащині краєзнавець П. Соса вважав, що підміна тіла гетьмана під час похорону була неможлива з урахуванням церковних правил та релігійних переконань духовенства, та і потреби в цьому у 1657 р. не було. На сьогодні ми маємо лише вкрай скупі епізодичні відомості про долю церкви та символічний надгробок на місці припустимої могили славного мужа.

Іллінська церква стала справжнім символом епохи Хмельницького і важливим

історико-культурним спадком. Навіть сам Т. Шевченко не зміг встояти перед красою цього храму. Подорожуючи Україною, в 1845 р. він відвідав Своботів. Іллінську церкву Шевченко зобразив на одному зі своїх малюнків, а пізніше написав вірш «Стоїть в селі Субботові».

П. Дорошенко, останній гетьман Чигиринщина, проводячи військову реформу приділяв увагу і удосконаленню фортифікаційних споруд своєї резиденції, на що вказують назви деяких об'єктів Чигиринської фортеці – бастион Дорошенка і рови Дорошенка. Міцності бастиону сприяла староіталійська система фортобудівництва. Взірвали фортецю самі козаки, аби не дісталася ворогові. Залишилося лише каміння і вцілілі на сьогоднішній день фрагменти стін, на основі яких і був реконструйований один бастион, названий на честь останнього гетьмана, резиденція якого знаходилася у Чигирині [12]. Побутує легенда про Кам'яного Змія, який лежить під стінами бастиону. Вважається, що він охороняє спокій Кам'яної гори і Чигиринської фортеці.

Запропонована робота засвідчує, що історія Чигиринщини багата на героїчні та трагічні події. Легендарний край, оповитий таємничими оповідями та переказами, володіє потужним історико-культурним та природно-рекреаційним потенціалом, що спонукає до ефективного його використання через призму популяризації.

1. Акти ЮЗР. Т. 2. № 18. 442 с.
2. Діденко Я. Місто Чигирин [Електронний ресурс] // Режим доступу до ресурсу: <http://chigirinskaotg.org.ua/misto-chigirin/>.
3. Дорошенко М. Стежками холодноярськими (спогади): 1918-1923. Філадельфія, 1973. 321 с.
4. Легенда «Холодного Яру» [Електронний ресурс] // Холодний Яр. 2010. Режим доступу до ресурсу: https://hol-yar.at.ua/load/legenda_kholodnogo_jaru/legenda_kholodnogo_jaru/2-1-0-3.7.
5. Мицик Ю. Чигирин – гетьманська столиця. К., 2007. 302 с.
6. Пам'ятки України // Національний історико-культурний заповідник «Чигирин». 2011. № 5. С. 39-41, 62-65.
7. Походження назви міста Чигирин [Електронний ресурс] // Режим доступу до ресурсу: <https://zernyatko.at.ua/publ/73-1-0-427>
8. Природно-заповідний фонд Черкаської області / Укл. Коноваленко О., Карастан І. Черкаси, 2006. 128 с.
9. Коваленко С. Україна під булавою Богдана Хмельницького. Енциклопедія в 3-х томах. Том 1. К., 2007. 235 с.
10. Своботів – козацька столиця [Електронний ресурс] // Музейний простір. 2008. Режим доступу до ресурсу: <http://prostir.museum.ua/post/29626.8>.
11. Фортеця (бастион Дорошенко) [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <https://zruchno.travel/ObjectEntity/ObjectEntity?idCrm=45703d48-fcc2-9c45-e54c-58cfb131a2d8&lang=ua>
12. Холодний Яр [Електронний ресурс] // Музейний простір. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: <http://prostir.museum.ua/post/29542>.
13. Холодний Яр: історія, яку треба знати, аби перемогти в сьогоднішній війні [Електронний ресурс]. 2018. Режим доступу до ресурсу: https://24tv.ua/ru/holodniy_yar_istoriya_yaku_treba_znati_abi_peremogti_v_sogodnishniy_viyuni_p979000.
14. Чигирин – гетьманська столиця [Електронний ресурс] // Режим доступу до ресурсу: <http://horodysche.info/statyi/4908-chygyryn-getmanska-stolytsya>.

References

1. Akty YuZR. T.2. № 18. S.442.
2. Didenko Ya. Misto Chyhyryn [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do resursu: <http://chigirinskaotg.org.ua/misto-chigirin/>.
3. Doroshenko M. Stezhkamy kholodnoiarskymy (spohady): 1918-1923. Filadelfia, 1973. 321 s.
4. Lehenda «Kholodnoho Yaru» [Elektronnyi resurs] // Kholodnyi Yar. 2010. Rezhym dostupu do resursu: https://hol-yar.at.ua/load/legenda_kholodnogo_jaru/legenda_kholodnogo_jaru/2-1-0-3.7.
5. Mytsyk Yu. Chyhyryn – hetmanska stolytsia. K., 2007. 302 s.
6. Pamiatky Ukrainy // Natsionalnyi istoryko-kulturnyi zapovidnyk «Chyhyryn». 2011. № 5. S. 39-41, 62-65.
7. Pokhodzhennia nazvy mista Chyhyryn [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do resursu: <https://zernyatko.at.ua/publ/73-1-0-427>
8. Pryrodno-zapovidnyi fond Cherkaskoi oblasti / Ukl. Konovalenko O., Karastan I. Cherkasy, 2006. 128 s.

9. Kovalenko S. Ukraina pid bulavoiu Bohdana Khmelnytskoho. Entsyklopediia v 3-kh tomakh. Tom 1. K., 2007. 235 s.
10. Subotiv – kozatska stolvtsia [Elektronni resurs] // Muzeinyi prostir. 2008. Rezhym dostupu do resursu: <http://prostir.museum.ua/post/29626.8>.
11. Fortetsia (bastion Doroshenko) [Elektronni resurs]. Rezhym dostupu do resursu: <https://zruchno.travel/ObjectEntity/ObjectEntity?idCrm=45703d48-fcc2-9c45-e54c-58cfb131a2d8&lang=ua>
12. Kholodnyi Yar [Elektronni resurs] // Muzeinyi prostir. 2008. Rezhym dostupu do resursu: <http://prostir.museum.ua/post/29542>.
13. Kholodnyi Yar: istoriia. vaku treba znaty. abv peremohtv v sohodnishnii viini [Elektronni resurs]. 2018. Rezhym dostupu do resursu: https://24tv.ua/ru/holodnyi_yar_istoriya_yaku_treba_znati_abi_peremogti_v_sogodnishnii_viini_n979000.
14. Chyhyryn – hetmanska stolvtsia [Elektronni resurs] // Rezhym dostupu do resursu: <http://horodysche.info/statti/4908-chygyryn-getmanska-stolvcya>.

Иванова Д. В., Лановьюк Л. П.

Историко-культурное наследие Чигиринщины: коммеморативные практики.

В статье освещается историко-культурный потенциал Чигиринщины, знаменитого казацкого края, который способен стать совокупностью объектов материальной и нематериальной культуры, отражающей ее неповторимость и является мотивом для совершения путешествий и расширения общеобразовательного уровня. Прослежены основные вехи истории Чигиринского края: от древнейших поселений каменного века до современности. Край хранит достопримечательности разных времен и эпох, но большая часть их связана с историей казачества и становлением государственности украинского народа.

Останавливаємося, в першу чергу, на трактуванні топоніма «Чигирин». Багато учених працювали над дослідженням походження назви міста, але однозначної відповіді до сих пор не отримано. Також розкрито зміст багатьох легенд і переказів краю, як духовних скарбів, які допомагають не тільки краще знати минуле, але і закликають пам'ятати про нього і передавати його поколінням, формувати дух громадянина-патриота.

Ключевые слова: Чигиринщина, историко-культурные достопримечательности, легенды, туристические объекты.

Ivanova D. V., Lanovuk L. P.

Historical and cultural monuments of Chygyrynschyna: commemorative practices.

The article highlights the historical and cultural potential of the Chyhyryn region, the famous Cossack region, which is able to serve as a collection of tangible and intangible cultural objects that reflect its uniqueness and is a motive for traveling and expanding the educational level. The main milestones of the history of the Chyhyryn region are traced: from the oldest settlements of the Stone Age to the present. The region preserves the monuments of different times and epochs, but most of them are associated with the history of the Cossacks and the formation of statehood of the Ukrainian people.

We focus, first of all, on the explanation of the toponym «Chygyryn». Many scientists have worked on the study of the origin of the name of the city, but a definite answer has not yet been received. The content of numerous legends and legends of the region as spiritual treasures, which help not only to know the past better, but also to remember it and pass it from generation to generation, to form the spirit of the citizen-patriot, are also revealed.

Key words: Chyhyryn region, historical and cultural monuments, legends, tourist facilities.

УДК 94:321.01:33.021-027.31(477-22) «1921/1929» **М.М. Песоцький**

ДІЯЛЬНІСТЬ НАРОДНОГО КОМІСАРІАТУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РАДЯНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ У ПЕРІОД НОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ У СІЛЬСЬКІЙ СФЕРІ

Досліджено діяльність Народного комісаріату внутрішніх справ Української соціалістичної радянської республіки у період Нової економічної політики. Висвітлено вплив Народного комісаріату внутрішніх справ Української соціалістичної радянської республіки на тогочасне українське суспільство, економічне життя українського села. Показано роль Народного комісаріату внутрішніх справ Української соціалістичної республіки у справі втілення радянської політики в Україні в період Нової економічної політики та на етапі її згорання.

Ключові слова: НКВС, Україна, радянська влада, репресивна система, карні органи, УСРР, сільська місцевість.